ESPAI 2

Eticar. Un nou concepte?
Respirar. Reflexionar. Repensar. Èticament necessari
(Models d'organització de comitès d'ètica
des dels col·legis professionals)

Dimecres, 22 d'octubre de 2014

CONGRÉS de SERVEIS SOCIALS BÀSICS

Història i moment actual dels espais d'ètica al Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Catalunya

Lola Lacuna
Educadora social. Membre de la Junta de Govern del CEESC.

D'on partim?

Podem parlar i parlarem d'uns inicis formals però m'agradaria fer menció a la importància que persones concretes, formant equips de treball, van tenir en la configuració de l'ètica com a eix fonamental en l'educació social com a professió. Persones que abans que l'educació social fos reconeguda com la coneixem ara, es van esforçar per definir-la, dotar-la de funcions, continguts i procediments i de crear un cos científic, no tan sols des de les teories i les tècniques, sinó que van voler posar l'ètica com a element primordial per donar cos, força i orientació al que havia de ser aquesta nova professió. Podem dir que l'ètica va formar part i va inspirar la definició i estructuració de l'educació social com la professió actual. La inquietud inspiradora dels "pares i mares" de l'educació social estava en definir quins havien de ser els valors de referència, el compromís social, la responsabilitat i els principis ètics que havien de dotar de qualitat i valor social la professió.

Una vegada el col·lectiu d'educadors s'organitza (diverses etapes) comença a prendre forma una reflexió conjunta sobre l'ètica aplicada a la professió. S'inicia el procés d'elaboració del Codi deontològic a partir de la pregunta: quins principis ètics hauria de recollir el Codi deontològic de la professió?

En el marc del III Congrés Estatal (2001) sorgeix una comissió per elaborar el Codi deontològic i la Declaració de Barcelona del mateix any recull els principis inspiradors del Codi deontològic i la ruta a seguir. Durant els següents anys es treballa amb diferent intensitat, es presenten propostes, es modifiquen, etc. fins que finalment s'aprova l'any 2007.

Els col·legis més actius en l'elaboració del Codi deontològic van ser el del País Basc i el de Catalunya.

Al CEESC, fins ara, no hi ha hagut mai cap comissió i/o comitè de treball al voltant de les qüestions ètiques. Sí que hi ha hagut persones, educadores i educadores que en alguns moments han tingut iniciatives i intents de portar i compartir la reflexió ètica amb altres companys de professió. Aquestes iniciatives no han tingut continuïtat en el temps ni una presència molt activa. Però si es revisa la literatura i documents que hi ha al Col·legi al respecte ens adonem que hi ha molta presència i molta qualitat en els textos.

S'ha de dir que tota aquesta literatura proposa temes i qüestions més relacionades amb una ètica aplicada que no pas a qüestions purament deontològiques.

El col·legi del País Basc ha tingut més recorregut i ells han centrat més la seva atenció en el Codi deontològic, fent-ne difusió, portant-lo a les universitats, obrint debats al seu voltant i actualment lideren el procés que hauria de portar a la seva revisió i actualització.

Per què un espai d'ètica als Col·legis?

Partim de l'ideal que l'ètica professional hauria d'estar present en els diferents espais on s'exerceix la professió, equips, en els centres de treball, en el disseny de programes, en la investigació, en la reflexió de casos, en la planificació, en l'elaboració i creació de protocols, reglaments, lleis, etc. L'ètica hauria de formar part del pensar i actuar dels professionals.

Per què el CEESC ha de promoure l'ètica aplicada?

- Perquè, entre altres coses, és una manera d'aconseguir i divulgar aquesta presència a espais concrets de treball.
- Perquè l'ètica va formar part de la construcció de la professió.
- Perquè és dins d'un marc organitzat, associatiu, col·legial que s'elabora el Codi deontològic.
- Perquè el Codi deontològic no és una finalitat en si mateix, és un instrument viu que ha de servir per a la reflexió i la critica positiva.

- Perquè els col·legis professionals tenen la responsabilitat de la defensa de la professió i de garantir-ne la qualitat.

Els col·legis professionals no han de ser els únics "gestors" de l'ètica professional, però sí que haurien de ser uns referents i tenir un espai significatiu per crear una cultura professional ètica ja que:

- Entre les seves finalitats està el ser garants de la construcció de la professió i dels seus valors i de la seva reflexió permanent.
- Existeix una gran diversitat en l'educació social, àmbits, contextos, i el col·legi pot aglutinar la construcció d'una identitat compartida.
- Refermar el compromís de l'acció socioeducativa amb la societat, les institucions, les persones, els equips.

Què fem?

Ara, al CEESC, ens trobem en una etapa que vol reprednre la perspectiva ètica en els espais, actuacions i línies de treball. Aquesta voluntat està recollida en les línies de treball de l'actual Junta de Govern. Però no partim de zero, encara que no formalitzat i estructurat del tot, el CEESC té un bagatge en la reflexió sobre les qüestions ètiques que afecten la professió, els professionals, les persones receptores de l'acció socioeducativa i la societat en general.

De quines referències partim?

- A nivell internacional: *Guia ètica*.
- A nivell estatal: *Els documents professionalitzadors*. ASEDES, 2007.
- A nivell de col·legis professionals: Galícia, Balears, València.
- A nivell de persones: diferents col·laboradors, membres de Junta, professores, educadors i educadores que en diferents moments han parlat d'ètica, escrit articles, llibres, assentat bases per a la feina futura.

Actualment, som un petit equip format per tres persones que estem motoritzant la creació d'un comitè, un espai al CEESC pensat per a la reflexió ètica. Estem definint el model d'aquest espai que aposta per una línia més ètica que deontològica. La reflexió que en fem és que la deontologia, el codis deontològics són essencials ja que recullen i defineixen els valors, principis i finalitats de la professió, donen unitat als ideals professionals i reflecteixen les conductes més desitjables, legitimen la professió i expressen el seu compromís amb el bé comú. Però també tenen unes dificultats: si són massa

Taula formada per Lola Lacuna, Maite Sullà, Núria Vendrell i moderada per Marta Sanagustí

generals no donen resposta a situacions concretes. Si són massa concrets no abasten la complexitat i les situacions complexes i dinàmiques. El Codi deontològic necessita tenir un grup de reflexió que li aporti dinamisme i operativitat. D'altra banda, normalment el problema ètic apareix quan la deontologia entra en conflicte amb algun altre interès moral legítim.

L'ètica permet:

- Revisar allò establert.
- Reflexionar sobre els valors i els principis dins contextos dinàmics i complexos.
- Donar flexibilitat al procés de reflexió alhora que rigor, ja que l'ètica utilitza tècniques i mètodes de deliberació.
- Estimular la cultura moral professional.
- Permetre l'emissió d'informes i recomanacions.
- Fer-se càrrec dels valors i principis quan aquests entren en col·lisió.

Per tant, l'aposta que estem fem és la de crear un espai que generi la reflexió ètica. El Codi deontològic serà un instrument, un referent ètic, útil per a la deliberació i la presa de decisions, però és el procés de reflexió el que dóna dinamisme i actualitat als elements deontològics.

Què suggerim?

- Posar en valor el debat, el dubte raonable i el dilema com a garant de la qualitat i excel·lència professional.
- Proposar una ètica de la complexitat que es pugui nodrir dels diferents enfocs ètics per tractar les situacions plantejades de forma flexible, dinàmica i circular.
- Donar importància no només al resultat sinó al procés.

Ara estem en la fase d'ampliació del grup motor i volem consolidar l'estructura del comitè. Per això necessitem comptar amb educadors i educadores interessats i motivats per participar-hi. Una de les tasques inicials del comitè serà definir els propis objectius, funcions, forma i estructura per tal de clarificar i transmetre per a qui ha de ser útil un comitè d'ètica al CEESC: què guanyen els col·legiats, la professió i la ciutadania amb aquest espai.

Epíleg

Probablement la capacitat que té l'abordatge de l'ètica per generar interrogants sigui una de les seves màximes virtuts. També un dels seus principals reptes ja que la interpel·lació, la pregunta i el dilema ens mou i ens obliga a reconèixer la incertesa, a ser capaços de revisar i reformular allò que sembla segur i estable. Implica estar disposat a conèixer i reconèixer altres punts de vista, posar la mirada a altres formes de saber, de donar valor i d'apreciació. Reactiva les capacitats dels professionals, nodreix el seu saber i els facilita els arguments necessaris per exercir la seva autonomia, llibertat i responsabilitat. Per això, la creació d'un espai que fomenti la reflexió ètica és una aposta valenta, ambiciosa i dificultosa però imprescindible per donar valor a allò que som, pensem i fem.

Presentació de la Comissió Deontològica del Col·legi Oficial de Psicologia de Catalunya

Núria Vendrell i Cadena
Psicòloga, col·legiada núm. 5

El Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya (COPC), a més dels seus propis Estatuts, incorpora el Codi Deontològic, l'any 1989, destinat a servir com a regla de conducta professional en l'exercici de la psicologia en qualsevol de les seves modalitats, i amb la finalitat de disposar d'un cos de normes ètiques i deontològiques que preservin i defensin els professionals i els propis ciutadans.

La Comissió Deontològica és un òrgan col·legial de caràcter deliberatiu i consultiu, que actua per delegació de la Junta de Govern i que té com a objectiu intervenir en tot allò que té relació amb l'ètica, la deontològica i l'exercici professional del psicòleg.

Composició

Està formada per entre 5 i 8 col·legiats, amb un mínim de 7 anys d'experiència professional i representatius de diferents especialitats i àmbits de la intervenció professional. A mes d'un expert jurídic que participa en les tasques, en qualitat d'assessor.

Els membres de la Comissió són designats per la Junta de Govern i es renoven de manera parcial cada 3 anys i no impliquen cap remuneració econòmica.

La Comissió actua a 4 nivells:

- Nivell pedagògic: difonent i promovent les bones pràctiques en l'exercici professional, a les universitats, en jornades, congressos, debats col·legials sobre temes ètics, articles de divulgació, etc.
- Nivell consultiu: atenent els dubtes sobre temes deontològics dels col·legiats i dels ciutadans en general.
- Nivell de recerca: realitzant investigacions i actualitzacions documentals, i compartint la casuística i les reflexions amb altres Col·legis professionals nacionals i internacionals.
- Nivell valoratiu: atenent les denúncies que es formulen als col·legiats, realitzant els corresponents estudis de les mateixes i proposant a la Junta de Govern la possible resolució.

Com actua la Comissió Deontològica en els procediments disciplinaris

El procediment s'inicia d'ofici o com a conseqüència d'una denuncia o comunicació.

Primer es demana al queixant que ratifiqui la seva denúncia al col·legiat i s'informa al col·legiat del contingut de la denúncia o queixa.

Si el queixant no ratifica la denúncia, el cas s'arxiva.

Si es ratifica s'obren diligències informatives, s'anomena un ponent del cas, i s'informa el col·legiat del contingut de la denúncia o queixa, al qual se li demana que aporti les al·legacions que cregui convenients.

Un cop rebuda la informació, el ponent estudia la documentació de la queixa i de les al·legacions, efectua les entrevistes necessàries i les contrasta entre elles.

Núria Vendrell durant la seva intervenció

Amb tota aquesta informació, el ponent presenta el cas a la reunió ordinària de la Comissió Deontològica per discutir-la i valorar-la de forma conjunta. Proposant a la Junta de Govern o bé l'arxiu del cas o bé l'obertura d'expedient disciplinari.

Articles del Codi més vulnerats:

Article 6

La professió de psicòleg es regeix per principis comuns a tota deontologia professional: respecte a la persona, protecció dels drets humans, sentit de la responsabilitat, honestedat, sinceritat amb els clients, prudència en l'aplicació dels instruments i tècniques, competència professional i solidesa de la fonamentació científica de les seves activitats professionals.

Article 11

El psicòleg serà summament cautelós, prudent i crític en la relació professional davant de nocions i termes que fàcilment poden degenerar en etiquetes devaluadores i discriminatòries.

Article 28

El psicòleg no es prestarà a situacions confuses en què el seu paper i funcions siguin equívocs o ambigus.

En els darrers anys la professió de psicòleg ha aconseguit estar present en molt àmbits laborals. Aquesta situació ha comportat un major grau de denúncies de ciutadans disconformes amb les intervencions del psicòleg.

En l'àmbit que es produeixen el major número de denúncies és el jurídic, tal com es recull en l'estudi descriptiu que va fer la Comissió Deontològica de les denúncies ateses des de l'any 1999 fins al 2012.

En aquest període van arribar 398 denúncies, el 85% de les quals van ser de l'àmbit jurídic, un 14%, de l'àmbit clínic i un 1%, de l'educatiu, com es veu en el gràfic següent:

I del 85% de les denúncies en l'àmbit jurídic, només un 20% van ser susceptibles d'obertura d'expedient disciplinari:

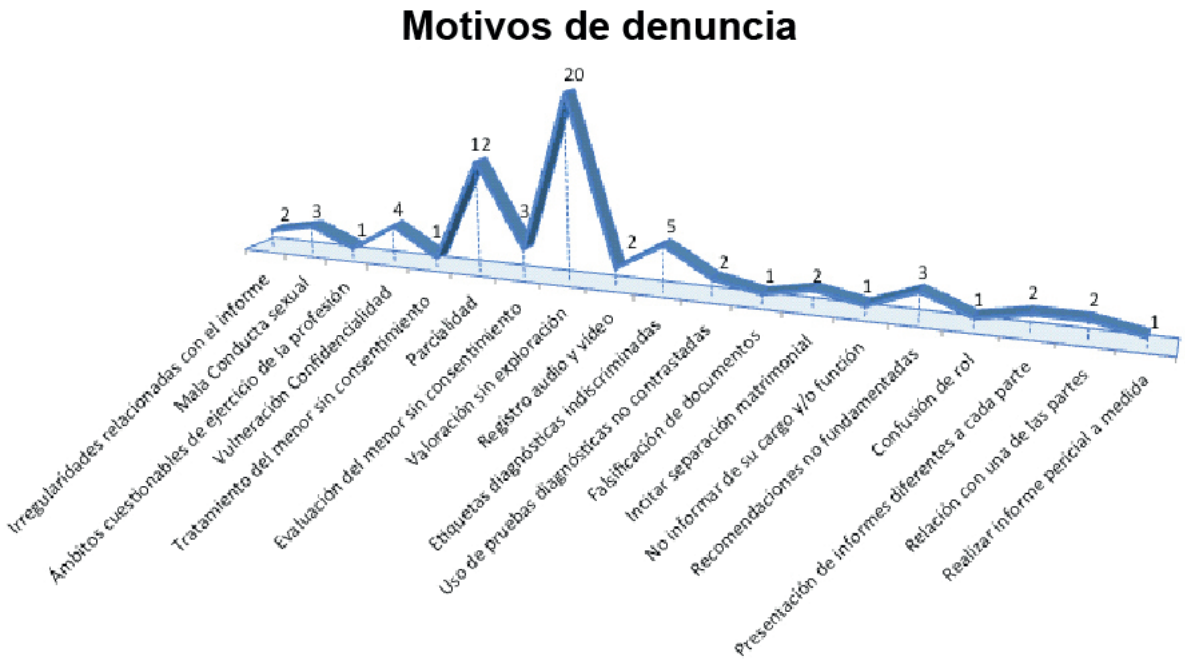

Com es veu en el gràfic, les denúncies més freqüents van ser les relacionades amb l'àmbit jurídic, en l'elaboració d'informes en processos de separació i divorci, en els canvis de mesures de guarda i custòdia, i en la manca d'imparcialitat en la seva elaboració.

Correspon a la Junta de Govern sancionar els col·legiats a proposta de la Comissió Deontològica. Les faltes poden ser lleus, greus o molt greus i les sancions poden anar des de l'amonestació verbal fins l'expulsió del COPC.

En els Nous Estatuts del COPC es dóna un major pes a les activitats formatives que complementin les sancions.

Octubre, 2014

El Consell de Deontologia Professional del Col·legi de Treball Social de Catalunya

Maite Sullà
Presidenta del Consell de Deontologia Professional del Col·legi de Treball Social de Catalunya

D'on partim

L'any 1983 es va constituir el Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya i, posteriorment, l'any 1984 es va crear el Consell Assessor d'Ètica Professional.

A l'article 7 dels primers estatuts del Col·legi es recull una de les funcions del Consell Assessor: "***Vetllar per l'ètica professional, d'acord amb el seu cas amb el codi deontològic i pel respecte dels drets dels ciutadans i exercir la jurisdicció disciplinària en matèries professionals i col·legials"***.

El primer objectiu fou confeccionar un codi d'ètica per a tota la col·legiatura atesa l'absència d'un de propi. Aleshores, el marc de referència eren els codis de la Federació Internacional de Treball Social (FITS, 1976) i el Codi d'Ètica de la Unió Catòlica Internacional de Servei Social (UCISS, 1955).

Quatre anys es van destinar a la confecció del Codi amb el resultat de la seva aprovació l'any 1989 i la seva posterior publicació. Va ser el primer Codi d'Ètica dels Treballadors Socials en tot el territori espanyol motiu pel qual va esdevenir una referència a tot l'estat.

El Codi d'Ètica parteix la Declaració Universal dels Drets Humans (1948), té en compte l'esperit de la Constitució Espanyola (1978) i la legislació en matèria de serveis socials. Preserva els usos i costums tradicionals en l'exercici de la professió fonamentats en l'ètica del respecte vers als drets de les persones, dret a l'autonomia, a la confidencialitat, a la dignitat, a la llibertat i a la responsabilitat.

Amb l'aprovació l'any 2005 dels nous Estatuts del Col·legi, el nom del Consell Assessor d'Ètica Professional canvia pel de Consell de Deontologia Professional.

Per què un espai d'ètica al Col·legi?

Perquè el treball amb les persones requereix d'unes característiques específiques quant a la relació que hi establim, la quantitat d'informació personal amb què treballem, la posició que tenim dins de l'estructura institucional a la qual pertanyem i la mobilització de recursos personals i emocionals amb els quals ens enfrontem diàriament.

Una atenció de qualitat és aquella que contempla l'anàlisi, l'avaluació i la valoració de les nostres intervencions, així com també una actualització constant i una adequada formació i supervisió amb l'objectiu de vetllar per l'interès dels ciutadans.

L'intercanvi de coneixements, la reflexió conjunta i el compartir amb les companyes temàtiques tan diverses, ens permet observar el Treball Social des de diferents perspectives, alhora que també ens permet esdevenir un suport per a la col·legiatura i per al conjunt del Col·legi.

Maite Sullà durant la seva intervenció

Què fem? Com ho fem?

La composició, el funcionament i les funcions del Consell venen definides pels Estatuts del Col·legi aprovats l'any 2005 i publicats al DOGC el 22/12/05.

Els càrrecs del CDP són el de president/presidenta i el de secretari/secretària, els quals són escollits pel conjunt de membres del CDP. El president té un mandat de dos anys, mentre que el secretari el té d'un any. El CDP funciona de manera col·legiada.

Les funcions del Consell es defineixen a l'article 63 dels Estatuts:

- Assessorar la Junta de Govern en matèria de deontologia professional respecte de qüestions plantejades pels col·legiats, entitats o ciutadans.
- Emetre opinions i recomanacions respecte de qüestions d'ètica professional.
- Establir les normes deontològiques referides al Treball Social.
- Definir els procediments d'aplicació de les normes.
- Fer propostes a la Junta de Govern en matèria de formació i difusió de qüestions ètiques.
- Instruir expedients disciplinaris quan la Junta delegui aquesta competència.

Per poder dur a terme aquestes funcions el CDP es reuneix mensualment en sessió ordinària i, excepcionalment, en sessió extraordinària.

Quant a la presa de decisions se segueix un mètode participatiu que compta amb l'expertesa de cada membre del Consell, el respecte vers les opinions dels altres i el consens vers la resposta a donar.

Considerem que les respostes que donem esdevenen elements de reflexió per al col·legiat/ada que ha fet la consulta, ja que la decisió última és responsabilitat seva, atès que només aquesta persona coneix les conseqüències positives o negatives que se'n poden derivar de la decisió presa i la manera en què poden afectar la persona usuària, la institució, la professió i ella mateixa.

La metodologia

- Recull d'informació
- Identificació dels problemes ètics
- Identificació de possibles solucions (aplicació de la normativa, dels codis, del marc legislatiu, els drets humans)
- Avaluacions hipotètiques (beneficis i riscos de cada alternativa)
- Deliberació i proposta
- Comunicació escrita a la persona

El resultat de la nostra tasca és avaluada anualment pels col·legiats i col·legiades que han consultat mitjançant un qüestionari que reben a principis d'any. L'objectiu d'aquesta avaluació és millorar les nostres intervencions, tant pel que fa al contingut, com pel que fa al temps de resposta. Altrament, també, tenim en compte tots aquells suggeriments que ens poden fer els col·legiats i col·legiades.

El CDP també té una funció divulgativa i formadora, alhora que participativa amb altres entitats i organismes.

Què ens trobem?

La temàtica de les consultes s'ha caracteritzat per una certa diversitat, si bé hi ha hagut qüestions recurrents:

- la confidencialitat i el secret professional
- el qüestionament professional entre companys
- la signatura dels informes socials
- la situació de risc social d'un infant
- la problemàtica en les relacions entre institucions diferents
- el consentiment informat
- l'assessorament sobre un possible abús econòmic entre parents
- el cobrament indegut d'una prestació
- qüestions relacionades amb la incapacitació
- la intromissió dels polítics en els criteris tècnics
- els límits en les relacions parentofilials dins un entorn residencial
- la inadequació dels espais d'intervenció
- la col·laboració i coordinació entre diferents serveis
- qüestions d'àmbit laboral (acomiadament, relacions laborals, temari oposicions, delimitació de tasques i càrregues de treball)
- situacions d'assetjament a professionals

- situacions d'intrusisme laboral per part d'altres disciplines

L'àmbit d'actuació dels col·legiats i col·legiades que han consultat, majoritàriament, ha estat els serveis socials bàsics de poblacions relativament petites, residències de gent gran i algun centre d'atenció primària de salut.

Altrament, també hem rebut diverses queixes de ciutadans respecte de la intervenció de professionals amb relació a:

- qüestionament de la pràctica professional
- desacord en el contingut d'informes socials i proves pericials

Aquestes queixes s'han remès a la Junta de Govern amb l'objectiu de valorar la necessitat d'obrir un expedient disciplinari.

Què suggerim?

Aspectes rellevants que ens han suggerit les diverses consultes que s'hi han atès:

- En les intervencions que fem, cada vegada més, hem de vetllar per la qualitat en comptes de la quantitat, atesa la complexitat de situacions en què intervenim.
- Cal una avaluació acurada que s'apropi a la realitat de l'usuari i que compti amb la seva col·laboració en la resolució de les seves dificultats. La relació professional-usuari cal que canviï cap a la simetria i que tingui en compte els principis de respecte vers els drets de les persones i els valors democràtics amb la finalitat de generar bones pràctiques en l'atenció social.
- L'objecte d'intervenció ha de ser el subjecte i és ell qui s'ha de fer responsable de la seva situació amb una actitud activa i reflexiva vers el canvi. Cal vetllar pels drets d'autonomia, de justícia i de dignitat de la persona atesa.
- Els espais de deliberació i de reflexió conjunta esdevenen imprescindibles en les organitzacions perquè afavoreixen el raonament i la discussió responsable des de la diversitat de punts de vista amb una visió social i humana, però també, ètica, jurídica i normativa. En aquest sentit, els espais de supervisió i reflexió en equip esdevenen prioritaris en la recerca de solucions consensuades.
- Una revisió de les nostres actuacions permet modificar creences, valors i posicionaments que, sovint, no ens permeten abordar les problemàtiques des de diferents punts de vista i dificulten les intervencions.
- Respecte de la redacció dels informes socials cal fer una menció especial al fet de com es transmet la informació a altres serveis, entitats o institucions. En aquest sentit, creiem que cal ser prudents, saber destriar i delimitar la informació imprescindible a transcriure. Altrament, és importat contrastar la informació que rebem per garantir la fiabilitat de les dades. En la mesura del possible, cal evitar, els judicis de valors ja que les nostres valoracions s'han d'argumentar des d'un postulat científic i no des de les nostres creences.

Congrés de Serveis Socials Bàsics, octubre 2014

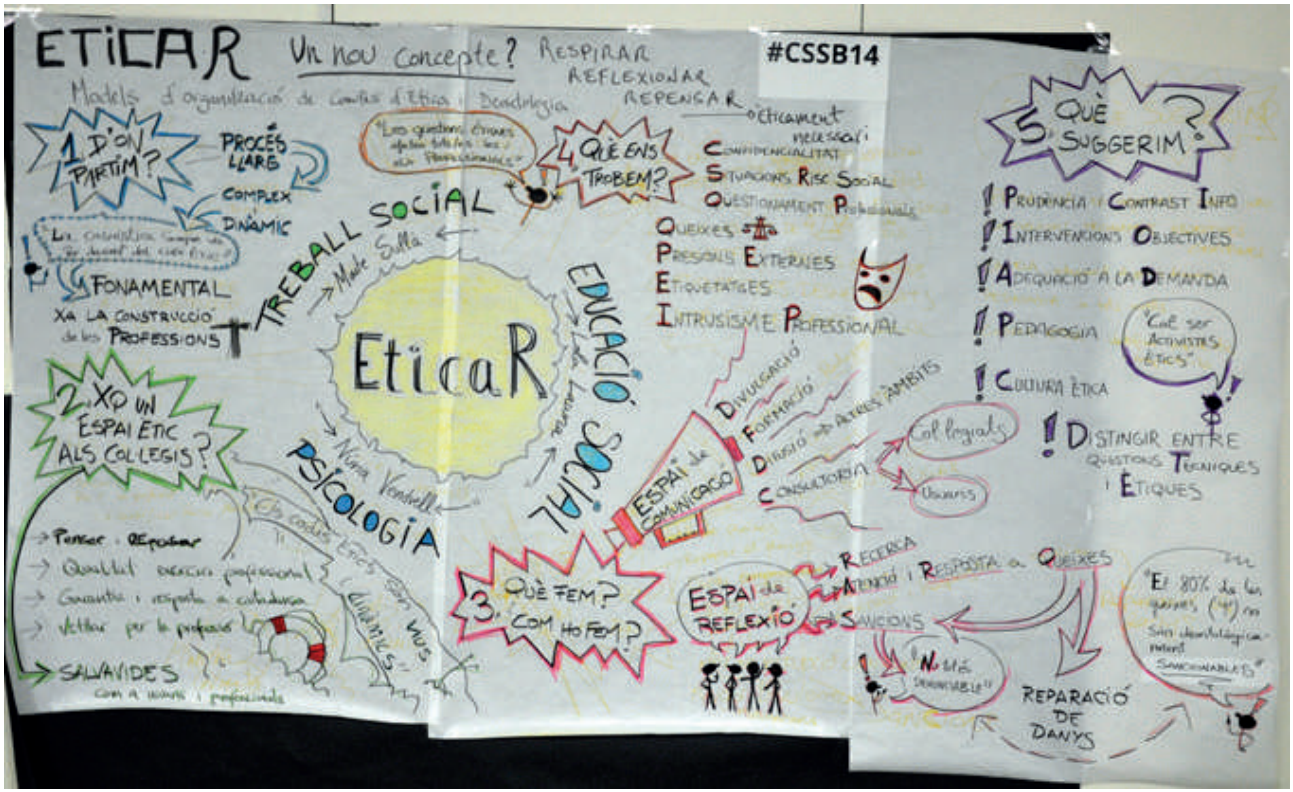

Relatoria visual de l'Espai 2